

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an: 2 Dolars

Edition spéciale: 3 Dolars.

ADRESSE

"İdjtihad,, Constantinople

Téléph: St. 865

xxvième ANNÉE

15 Septembre 1930

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No: 305

ABONEMAN:

Seneliği [24Nushâ] Türki-
ye için 2 1/2, Âlâ kâğıd-
lısı 5 Liradır

İDAREHANESİ

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi:

1904 — Genève.

Yirmi altıncı sene

15 Eylül 1930

rın his ve tefekkür vasıtası olan bu menba'at müraca'at ediyor:

«Prens Andre, sayıklamasında, zaif ve fısıl-
«dayan bir sesi kendisine durmadan, âhenkle
«i-piti-piti-piti sonra i-ti-ti ve sonra yine i-piti-
«piti-piti ve yeniden i-ti-ti dediğini işitti».

Ihsasın kesafetini göstermek için, Tolsoï'un aynı « Proédé » ye müracaat etmektedir. İvan İliç, üst üste iki gece yalnız bir ızdırıp sayhası atıyor ;

« ou ! ouou ! ou ! » evvela « istemiyorum ! »
— Rusca Mié khotchou — diye başlayan İvan İliç sonraları, haykırmasına yalnız bu son ou edatı ile devam ediyor.

Şimdi, bu nevi'sıfatın, kariin ruhunda uyandıracağı aksülameli tetkik edelim.

Bazı hisler bizde — bu hislere tekabül eden — hareketler uyandırır. Mütakabilen, bazı hareketler de, — tezahüratı olduğu — bazı ahvali ruhiyeyi yaşamağa bizi hazır bir vaziyete koyar.

Dua eden, dizlerini bükerek ve ellerini açar. Fakat ellerini açan ve dizlerini bükerek de kendisini dua etmeye, vücut amade bulur. Böylece yalnız içerden dışarıya değil, fakat dışardan içeriye de dinmeyen bir ceryan vardır. gayri ziruh

şeylerde de mevcut olan, mesela ihtizaz halinde hulunan biri ipin yanında gerilmiş ve gayri mü-taharrik duran bir ipi ihtizaza getiren « Sympathie » ve birisi mükedder veya neşeli gördüğümüz zaman, bizde ağlamak veya gülmek arzusunun uyandıran gayri meş'ur taklid kanunları mucibince, vücuttaki hareketleri idare eden sinir ve adalelerimizde, sanatkârın, kahramanların tasvir ettiği vaziyet ve jestlerin başlaugıcını tekrar ederiz. Bütün varlığımıza nüfuz eden bu telkinle, böylece şahısların maneviyatına girer ve onlarla beraber aynı hayati ıztrabile ve neşesile yaşamağa başlarız. Bunun içindir ki Tolestöyün eserleri, vücut vasıtasıyla ruh üzerinde ani ve derin te'sirini yapıyor. Homme animal i, yalnız endişe, elem, ızdırıp, zevk ve haz pençesinde kıvranan, tefekkürden uzak basit insani tasvirde Tolestöyün yetiştiği şahkelere pek az san'atkâr, yetişmiştir. Tolestöy şeniyet, mahsus, hayvani ve ibtidai insani tasvir ettiği zaman, lisanı hiç bir Rus edibinin yaratamadığı bir selaset ve âhenk alır.

Fakat hayvanî insanı hırakıp, mücerred Psychologie sahasına girdimi, tefekkürata, Floberin tabirince Philosophaileries ye, ve kendi tabirince « fikrin ıztıraplarını » tasvire başladımı, Besoukhoff'un, Neklisudoff'un, Lévin'in, Posdnicheff'in manevi tekamüllerine vardımı, deşetli surette yuvarlanmağa başlar; lisanı kansızlaşır ve luzumsuz tekrarlar içinde boğulur. Tolstoy, hayvani mahluka, mahsus unsura yaklaşıldıkça, Psikolojisi daha doğrusu Psiko fiziyo-lojisi, emsalsiz bir derinlik ve doğruluk iktisab eder.

Fakat bu feyizli sahayı bırakıp, taharriyatını şu'ur ve fikir sahasına götürdümü Psikolojisi ma'nasızlaşır.

gelecek nushada Sonu

Fransanın Rennes Darülfünunundan felsefe mezunu

Suut Kemalettin

ŞA'İRİN HAYATI

Ey melek ilhâmlar, yüksek harmi ruhuna
Elde bir cami teselli yu mürüvvette girin,
Gülleri yanmış, atılmış yerlere bülbülleri,
Bir gülistanı perişandır hayatı şa'irin.

13 Haziran 1930 AB. DJ.

PIERRE LOTİYE AİD
HATIRATDAN :

ERMENİ KATOLİK
MEZARLIĞINDA

Pierre Loti İstanbulda
Vautour sefaret ma'iyet vapuru kumandanı iken Azyada müstaar

ismi altında Hadice namına Topkapı kaprıştında bir mezar yaptırdıktan sonra kendisine vaktile hizmet eden bir ermeni katolik uşaga dahi bir mezar yaptırmak istedi. Bir gün kendisi ile Tokatlıyanda birleştik ve bir arabaya binerek Şişlide Ermeni katolik kabristanına gittik. Bu kabristan da sair gyri müslim cemaatların kapristanları gibi yüksek ve muntazam divarlar ile muhafaza altına alınmış bir mezarlık idi.

İçeri girer girmez üç dört kişi bizi karşıladı. Maksadımızı söyledik. Pierre Loti uşağın ismini, takribi vefat tarihini söyledi. defterleri açdılar. O ismi aramağa başladılar. Aramayı kolaylaştırmak için:

— Arkadaşım ecnebi olduğu için ismi belki eyi teleffuz edemez. Verdiği isme yakın isimleri de arayınız. Tayin ettiği tarihten bir iki sene evvelki ve sonraki kaydları da tedkik ediniz, dedim. Çünkü Pierre Loti ismi ve tarihi ta'yinde müşkülât çekiyordu.

Kabristan memurları yarım saatdan ziyade

defterleri karıştırdılar. Birbirleriyle Ermenice konuşular. Tekrar defterlere müracaat ettiler. Neticede :

— O tarihlerde bu namlarla bir adamın defn olunduğuna dair bir kayd bulamadık. Bütün defterleri aradık. Ma'amafi bize bir kaç gün müsaade ediniz, mükerreren tedkikat icra edelim, dediler.

Bir hafta sonra tekrar gittik. mezarcular:

— Çok aradık. Ne kadar defter varsa karıştırdık. O isimle veya ona benzer bir isimle o tarihlerde veya daha sonra veya daha evvel bir adamın bu kabristanda defn olunduğuna dair bir kayd bulamadık, dediler.

Bu cevaptan Pierre Loti nin pek ziyade canı sıkıldı. Mezarcular ile münakaşaya giriştim :

— Aranılan adamın burada defn olunduğu muhakkaktır. İhtimalki defn olunmuşda kayda geçmemiş. Zaten uşak makulesi bir adam idi. Belki bir sehve uğramış. Böyle bir sehvin ihtimali yokmudur? dedim.

Herifler böyle bir şeye ihtimal vermediler. O tarihlerde öyle bir adamın orada gömülmediğinde ısrar eylediler .

Bu hususda onlarla daha ileri gitmek faidesizdi. Hemen arabaya bindik. Doğruca Sakız ağacında ermeni katolik patrikhanesine gittik.

Pierre Loti patrike kart gönderdi. küçük bir cemaatin patriki ne büyük bir azamet sahibi imiş ! Dini merasimde tac ve asâ taşıyan, kendini hükümdarlara mahsun elkab ile tavsif eden, nefsinin çoban, cemaatını koyun ad eyleyen bu ruhani adam bizi epeyce bekletti. Nihayet huzuruna girmemize müsaade etti. Patrik Fransızca biliyordu. Tercümana hacet kalmadı. Pierre Loti ziyaretinden maksadı anlattı. Patrik Efendi:

— Kabristanın kayıtları gayet muntazamdır. Defterlerde kayıt yoksa orada öyle bir adamın defnedilmemiş olması lazım gelir. Ma'amafi kendim sureti mahsusada yeniden tedkikat icra ettireceğim. bir hafta sonra gelerseniz cevabı hazır bulursunuz, dedi .

Patrik efendinin bu azameti Pierre Lotiye pek ağır geldi. hiddetini zorla zabt edebiliyordu. oradan çıktık. Vautou ra gitti .

Bir hafta sonra patrik efendiye uğradık. Öyle bir kayıt bulunmadığı cevabı aldık. Pierre Loti hiddetten nefesini zabt edemiyordu . Merdivenden inerken patrike sitemler , lanetler yağdırmaktan kendini alamadı. Bunun neticesinde Pierre Lotinin ermeni katolik uşağına mezar yaptırmak teşebbüsü ebediyen akim kaldı .

Türk kabristanlarıyla gayri müslim cema'etler arasındaki fark ta ozamandan nazari dikktime çarpmıştı . Eskiden gayri müslimlerin kabristanları türk kabristanlarından daha perişan ve daha mühmel bir halde idi . Gayri müslimler geçen asırda gözlerini açarak Avrupanın terakkiyatını , medeni memleketlerde kabristanların nasıl te'sis ve idare olunduğunu gördükleri zaman kabristanlarını o şekle ifrag etmekte bir lahze tereddüt etmediler . Bu sayede elyevm muntazam kabristanlara sahip oldular . kabristanları yüksek duvarlar içine aldılar . Yerleri hendesi bir şekilde kısımlara taksım eylediler. Yollar açdılar. muntazam kayıtlar ve defterler tutdular . Daimi bir imar ve tanzim ile cevlan ettirdiler . Kabristanın dahilini ağaçlar , çiçek fidanları , saksılarla tezyin ettiler . Bir haldeki oraları âdeta ferahfeza bir bağçe haline gelmiş . Halbuki türkler meşum bir zehniyet, bir ihmâl daha doğrusu Avrupalılara ve bilhassa hristiyanlara benzememek esasına müstenit eski ve garip bir taassup neticesi olarak kabristanlarını kuruni vusta'î hali perişanisinde bıraktılar. Her hangi bir türk kabristanına giderseniz acınacak bir halde perişan ve harap görürsünüz. Ne duvarı, ne bekeisi, ne yulu, ne kayıt defteri, ne sahibi vardır. Allahın harap bir çölü.. Giren, çıkan belli değil. Kışın çamurdan, yazın orman şeklini alan dikenli otlardan içlerine girilemez. İçlerine girebilmek için mutlaka mezarların üzerine hasmak lâzım. Böyle sahipsiz ve hisapsız metruk yerlerde bir mezar yaptırmak güç bir şey değildi. Bir taşıya orada boş bir yer göstermek, taş ve saire parasını vermek istenilen mezarın vücade gelmesi için kâfi idi. Halbu ki gayri müslimlere ait kabristanlardan birinde öyle gelişigüzel bir mezar yaptırmak kabil değildir.

Zeki Magamez

HAŞİYE:

İstanbulda bulunan Türk kabristanlarının evkaf idaresinden şehir emanetine devr edildiğini, bu hususta dahi asri ve mükemmel bir kanun vücade getirildiğini gazetelerde okudum . Pek geç ittihaz olunan bu kararı Türklük namına büyük teşekkürlerle telakki eylemelidir. İstanbulda frenkler Krım müharebesi esnasında Taksim bahçesi ittihaz olunan eski kabristanlarını bırakarak Feri köyünde, Avrupada olduğu gibi modern ve muntazam bir şekilde Katolik - Latin kabristanını te'sis etmişlerdi. Yani bu memlekette bundan seksen

sene evvel muntazam bir kabristan numunesini gözlerimizin önüne koydular. Tam seksen sene-den beri bu numuneyi görüyoruz ve ibret almıyoruz. Şapkeyi kabulde dahi bunca zamanları gafletle geçirdik. Cenaze kaldırmak usulünü ise hâlâ ıslâh edemedik. Ancak bundan sonra onunda ıslâhı kolaylaşacaktır . Erkeç o da asri ve medeni bir şekle kalb edilecektir.

Fakat aceba şehir emaneti kabristanların tanzimi için ne gibi bir proje düşünüyor? Eğer mevcut kabristanların ıslâhı cihetine gidecekse emin olsunki sarf edeceği bütün mesai boşuna gidecektir. Çünkü Türk mezarlıkları ve bilhassa en büyükleri ve mütenaları olan Eyip ve Karacaahmet kabristanları okadar perişan ve kurun vustai bir şekilde vücade getirilmiştir ki yüz binlerce lira sarf olunsa bile yine ıslâh ve tanzim etmek kabil olamaz. Fikrimce bütün bu kabristanları bırakmalı. Yeniden kabristanlar vücade getirilmeli. Yalnız bu sayede Türkler yakın bir zaman sonra muntazam ve milletin haysiyeti ile mütenasip medeni ve güzel kabristanlara sahip olacaklardır. ümit ederim ki şehir emaneti bu fikri tercih ve tasvip eder. Yoksa seksen sene daha geçerde yine muntazam ve asri bir kabristana sahip olamaz. Yalnız bir şeyde gayri müslim kabristanlarına benzememeyi tavsiye ederim . O da onlarda olduğu gibi kabristanları (ticaret fabrikası) yapmaktadır. Çünkü onlarda kabristanlar hemen hemen birer ticaret fabrikası gibidir. Büsbütün insanî ve millî müesseseler değildir.

Z. M.

YENİ LİSANCILAR VE ZİYA GÖK ALPIN FİKİR MENBA'LARI

IV

1— İzmir, de (dil hareketi) İstanbul matbuatında görüldüğü ve okunduğu vechile (Edebiyat ve edebiyat lisanı) mes'elesinden ortaya çıkmamıştı. Esat beyin (Fikirler) mecmuasında tesbit ettiğine göre, türklerin ilerlemesi âmillerinden birinci derecede ve en başda bir muessese olmak haysiyetile , atide içerden , dışardan bir çok sebeblerle bir felâkete ma'ruz kalması ihtimali gittikçe kuvvetlenmekte olan(Türk camî'ası) arasında emin , kullanışlı ve kolay bir anlaşma vasıtası te'min etmek gibi yüksek ve şamil bir emelle ortaya konmuşdu . Filhakiki bir camia

ilerlemek ve,Necip beyiu ifadesile, « daha mesut bir hale gelmek için bir yerden başlamak lâzım gelirse ilk önce hatıra dil gelir, ilkin dili yoluna koymak haşka savaşıslara mantıkan tekaddüm eder.» Şu hale nazaran «bu lisanı tahrir ile, düşünüşce ve sair suretle ilerlemek mümkünmüdür ? »

Necip bey irad ettiği bu suale menfi cevap veriyor, ve «bu hüküm ve kanaatin doğru olup olmadığını anlamak için onu bir tetkinke tabi tutmak lâzımdır » diyordu. Ve otuz sene mukaddem İstanbul yevmî gazete ve mevkutelerinde « Lisanın sadeleştirilmesi . tasfiyesi , ıslâhı, zengileştirilmesi ... v. s.) namına ileri sürülen düşüncelerin muhafazakârlarla, Serveti Fünuncular arasında açılan münakaşanın bir sistem dahilinde bareket edilmediği için müsbet ve amelî bir neticeye varmadığına işaret ederek maksadını şöyle izah ediyordu :

« Esasen yıllardan beri açılıp kapanan dil meselesinin herkese bıkkınlık verip bezdirecek bir yanından yakalayarak işe girişme ve yahut sırf kuru hükümlerle halline kalkışmak bunun açılmasından umulan faydaya büsbütün aykırıdır. Evelce açılan (Tasfiyei lisan) mübahasası buna bir örnek olabilir. Meseleyi lakırdı gürültüsüne boğmaktan ise hududunu çizerek usul altında halline çalışmak daha yollu ve daha yararlıdır .»

Meselenin hududu hakkında : « Tetkik edilecek olan (Lisani tahrir) ayrıca uzun boylu izah edilen şahsî ve ictimai üf'ulleri, vazifeleri «Fonction»leri, itibarile hududları nerelere kadar varıyor ? Bu mesele yalnız (Lisaniyat) veya (Estetik)in mevzuu , sahası dahilindemidir ? Bu iki ilim bu mu'dil işin halline kâfi değildir . Çünkü bu , bunlardan haşka (Sosyoloji) ve Psikolojinin mevzularına giren bir meseledir . Binaenaleyh (Lisanı tahrir)in tetkikinde yalnız (Lisaniyat) ve (Estetik)e istinat olunamaz. Böyle bir tedkiki takib edecekler için meselenin sonraki ilimlere de taalluk ettiği bihemmehal göz önünde bulunmalıdır . » diye beyanı fikr ediyordu .

Şu hale göre mazi ile İzmir arasında, cereyanın başlangıcında ufak ve fakat dikkate lâyık bir fark tebarüz etmiş oluyor.

11 — Bahsımız üzerinde - Lisanı tahrir - Mehmet Necip bey tarafından ortaya konan fikirleri ve tetkik neticelerine göre verilen hükümleri ikiye ayırabiliriz :

A — Lisan meselesinde maziye nazaran az ve çok fark arzedenler .